

Миломир Стенић*Институт за политичке студије, Београд***ИСЛАМСКИ HEARTLAND*****Сажетак**

Опадањем релативне моћи САД и Запада доведени су у питање теоријско-концепцијски и практични темељи на којима је (била) заснована њихова светска доминација. У раду се преиспитују законитости класичне геополитике и закључује да су се појавили нови глобални актери, те да „главна геополитичка награда“ (Бжежински) више није само Евроазија, већ читава Планаета. Сходно томе, „осовинска област“ помера се изван евроазијске континенталне унутрашњости, а *Heartland-Rimland* модел може и даље да важи, али у промењеним просторним, цивилизацијским и геополитичким координатама. Будући да је порастао геополитички капацитет „пробуђеног ислама“, аутор издваја Исламски *Heartland* и доказује зашто он постаје глобално геополитичко средиште. Сходно томе, „остатак света“ чиниће Глобални *Rimland*, чију ће лабаву кохезију, упркос супротстављеним интересима његових водећих сила, одржавати „исламска опасност“.

Кључне речи: геополитика, промена парадигме, актери првог и другог реда, Исламски *Heartland*, Глобални *Rimland*, Балкан

1. ПРИВИДНА ГЕОПОЛИТИЧКА КОНФУЗИЈА НА РАЗМЕЂУ ПОРЕДАКА

Самозаваравајуће звучи наратив да је свет и раније био узбуљиво динамичан, противречан, поларизован и конфликтан, само се то није знало зато што нису постојала тако моћна и планетарно

* Рад је настао у оквиру научног пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

димензионисана средства информисања да о томе стално „лупају у добшо“ који ће се чути широм „глобалног села“. Актуелне (нео) класичне војне агресије, међудржавни сукоби, тзв. хибридни ратови и терористички акти са многобројним жртвама могли би да заведу на странпутицу и изнуде закључак да „то није ништа ново“. Али, пандемија насилних смена легално изабраних власти, све масовнијих и учесталијих социјалних и расно-етничких немира, сепаратизама и разбијања међународно признатих држава, дезинтеграција супранационалних творевина, финансијско-економских криза и (пред)банкротских стања, дестабилизација и ентропија некада узорних земаља, индукованих хуманитарних катастрофа и масовних миграција, експеримената са животном средином, људима и њиховим потребама, стигматизовање „непослушних“ народа и њихових политичких вођа, суноврата истинских људских и националних вредности, а пропагандна реафирмација најмонструознијих идеологија и сваковрсне друштвене патологије – сведочи да се, ипак, ради о далеко одмаклом процесу посртања светског система у стање дерегулације.

Упркос томе, не ради се о глобалном геополитичком вакууму, нити је на помолу катастрофа разобручене, неконтролисане, бескрајне анархије, већ је у току пре(о)лазна фаза орочене, привидне, задате, организоване конфузије. Из тог стања произаћи ће другачија хијерархија „играча“, промењен распоред „фигура“ и редефинисана „правила игре“. Привидно неизвесно „жонглирање“, у коме ће слаби и лаковерни углавном грешити у претпоставци испод које „шибице је куглица“, претходиће успостављању каквих-таквих нових правила функционисања глобалних односа. Из те сурове комбинаторике требало би да проистекне (још) „Нови(ји) светски поредак“, кога, у ствари, неће одликовати анахрона (псеудо)статичност, већ аморфно стање ултрапостмодерне „континуиране транзиције“. Сходно томе, препознатљиво се избегава ризик покретања и неколикогодишњег трајања еруптивног ратног насиља планетарних размера, после чијег окончања „мировном конференцијом“ би наступило летаргично раздобље „праведнијег“ поретка. Стварност и будућност донеће умножавање нечег тек најављеног Хладним (Трећим светским) ратом: сталних конфликта дисперзног регионалног распореда и карактера, а обуздаваног интензитета, где ће се, као у арени, велике силе и остали власници моћи надметати не угрожавајући непосредно сопствене територије, природне ресурсе, центре управљања, симболе престижа, економију, поданике... Ако тај „рецепт“ ипак не профункционише, за класичан, Четврти светски рат (налик Првој и Другој светској

„кланици“) којим би се припремило потоње глобално геополитичко преуређење – никада није касно.

Постулати на којима се од древних времена заснивало прожимање *географског* и *политичког*, не изузимајући законитости и клише геополитике почев од њеног озваничења на размеђу 19. и 20. века, увек су усклађивани са новонасталим реалностима, али су темељне поставке остајале да важе. Међутим, постбиполарна неравнотежа је најавила, а постуниполарна нестабилност учинила нужним чак и њихово преиспитивање. Спознају тих нових правила и парадигми не би требало схватити као резултат сцијентистичке обавезе на сумњу, обрачуна са стереотипима и потребе за оригиналношћу својствене поборницима релативизма¹⁾ и критичке геополитике²⁾, већ као понирање у суштину стварних, брзих, фундаменталних и далекосежних промена односа у свету:

- конјунктурни геонихилистички приступ брзо је потиснула реафирмација улоге природних услова и извора у савременој геополитици;
- клижење „трговачке цивилизације“ (нарочито неких чланица ЕУ) у финансијско-економску кризу од 2008. године вратило је на сцену материјалну производњу и потврдило жилавост пољопривредно-индустријских земаља;
- популациона експлозија и вишедимензионална демографско-просторна поларизација у први план су катапултирали становништво као чинилац у светским односима;
- демогеополитику као дисциплину³⁾ нарочито је подстакла „Нова велика сеоба“, тј. „миграциони цунами“ који је запретио Европи деструкцијом;

1) Водећи поборник релативизације геополитике у корист геоекономије након окончања биполаризма био је Е. Лутвак. У чланку из 1990. године поставио је основе нових ривалстава која ће се служити економским, а не војно-политичким средствима, да би у студији из 1999. године детаљније образложио појам и улогу геоекономије. Видети у: Edward Luttwak, „From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce“, *The National Interest*, The Nixon Center, Washington D.C., № 20, Summer 1990, стр. 17–23 и Edward Luttwak, *Turbo capitalism: winners and losers in the global economy*, Harper and Collins Publishers, New York, 1999.

2) У групи теоретичара који су се залагали за преиспитивање и реконцептуализацију конвенционалног промишљања геополитике истицао се Џ. Тјуатхејл (ирски *Gearóid Ó Tuathail*). Видети у: Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Routledge, London, 1996. и Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby, *Rethinking Geopolitics*, Routledge, London and New York, 1998.

3) Ако се геополитика поима као посебна, самостална наука, онда једна од њених дисциплина јесте демогеополитика. О подели геополитике са различитих становништа видети у: Миломир Степић, *Геополитика – идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 23–34.

- истовремено, поново је нарастао значај онога што је глобализам прогласио главном сметњом и већ грогираним супарником – националне државе, њене територије, граница, суверенитета, интереса...;
- после краха биполаризма, уместо „светске државе“ по америчком „лику“ и униполарном хегемонистичком моделу, сазрео је „грозд“ нових-старих великих сила – Кине, опорављене Русије, Индије... – које теже мултиполаризму;
- постмодерни моћни актери све више против Империје (САД) делују удружено, не настојећи само да изврше њено детронизовање, већ и да промене културно-цивилизацијске, економске и (гео)политичке обрасце које је свету наметнуо Запад и на основу њих остваривао вишевековну доминацију;
- глобални кредибилитет Запада постао је упитан, „западне вредности“ су све мање привлачне, умерени, али свеобухватни деклинизам Запада стигао је до тачке прелома одакле је вероватније убрзавање опадања него опоравак;
- антизападно (нарочито антиамеричко) расположење и деловање са све мање зазора манифестују политичка вођства чак и у мањим земљама (С. Кореја, Боливија, Филипини...), а тај отпор изнедрио је промену епохалних размера – „буђење“ исламског чиниоца, који статус геополитичког објекта замењује амбицијом да постане важан глобални геополитички субјект.

2. ИСЛАМСКИ СВЕТ И РЕДЕФИНИСАЊЕ КЛАСИЧНОГ *HEARTLAND-RIMLAND* МОДЕЛА

Више од једног столећа геополитика – како наука, тако и пракса – углавном се заснивала на таласократско-телурократском антагонизму и надметању великих сила које их персонификују. Будући да је глобална доминација немогућа без контроле Евроазије, кључни генератор геополитичких процеса и креирања светског поретка било је настојање поморских сила (Велика Британија и САД, са својим сателитима) да позиционирањем дуж ободне евроазијске зоне (*Rimland*) опколе, сузбију и онемогуће копнену силу (Русија/СССР/Русија, са својим сателитима) да продре из евроазијског „срца“ (*Pivot area, Heartland*) и овлада „суперконтинентом“, следствено и Старим светом, односно Мекиндеровим „Светским острвом“

(Афро-евроазија), те читавом Планетом. Теоријско-концепцијски се ослањајући на промишљања Мекиндера (три варијанте из 1904, 1919. и 1943. године⁴⁾) и Спајкмена (из 1944. године)⁵⁾, Запад је одредио не само обод Евроазије као екстерно поприште које му одговара јер је удаљено од „центра“ Империје, већ и наметнуо таква „правила игре“ да у њима примењује стратегије које му дају априорну предност и чине га изгледним победником („анаконда“, „обуздавање“, „регионално балансирање“...). Његови домицилни (евроазијски) супарници – у првом реду „руски колос“ – хтели-не-хтели увучени су у ту унапред губитничку матрицу.

Сходно таквом геополитичком обрасцу и циљу, један од кључних и далекосежних стратешких подухвата поморских сила Запада, а коме је у досадашњим проучавањима посвећена мала пажња, био је да изврше „фрактуру“ Старог света, тј. да поцепају „Светско острво“. Као предложак послужио је Мекиндеров *Регион Арабија* из састава његових „шест природних региона Светског острва“⁶⁾, чије је деструктивне потенцијале он добро уочио и апострофирао користећи термин „велика пукотина“ (*broad gap*). Регион Арабију, где изразито већину чини муслиманско становништво, чине Синај, Левант, Месопотамија и пространо Арабијско полуострво, укључујући и раседима предиспониране макро-напрслине испуњене водом – долину Нила и басене Црвеног мора и Персијског залива. Захваљујући томе, у ову, иначе тешко доступну област, ипак је олакшан продор поморских сила. Управо ту чињеницу искористиле су раније Велика Британија, а после ње САД, инфилтрирале се у „велику пукотину“, која се због верско-цивилизацијских средишта, енергетског богатства и геополитичког положаја често сматра и „пупком света“. Штавише, у (нео)класичном и постмодерном геополитичком контексту, „велику пукотину“ требало би проширити на читав „ров“ Средоземља у ширем смислу – од Гибралтара до источне црноморске обале („од Херкулових стубова до Колхиде“), па чак можда и до Каспијског басена.⁷⁾

4) Три варијанте Мекиндрове „осовинске области“, тј. *Heartland*-а, представљене на једној карти, видети у: Saul B. Cohen, *Geopolitics of the World System*, Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham (Maryland), 2003, стр. 18.

5) Nicholas Spykman, *The Geography of the Peace*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1944. (видети карту на стр. 52)

6) Halford John Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington, DC, 1942, стр. 59.

7) Миломир Степић, „Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне велике пукотине“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. XII, vol. 25, бр. 1/2016, стр. 26.

Иако се униполарно, транзиционо раздобље окончава, САД настоје да задрже парадоксално геополитичко стање: да као алохтона, неевроазијска (и антиевроазијска!) сила, персонификација маритимног идентитета, Новог света и Западне цивилизације у целини, наставе да управља највећом и природним ресурсима најбогатијим копненом масом на Планети, Старим светом, скупом историјских, многољудних народа и аутентичних цивилизација, те пространих и моћних држава махом оријентисаних телурукратски. Међутим, то ће бити све мање могуће зато што су остали актери постали не само вољни, већ и способни да промене геополитичке „обрасце“ и тако САД (Запад) лише априорне предности у даљем надметању за главног креатора глобалног поретка. У том контексту, неколико кључних адута одлази из америчких руку:

- САД не могу више да број директних супарника сведу на једног, а потом га окруже, сузбијају и „обуздавају“ помоћу антагонизованог окружења („балансера“);
- САД нису у стању да одрже послушност својих вазала („савезника“), међу којима се шири „епидемија“ геополитичке еманципације, па чак и потпуних заокрета у оријентацији, укључујући и директан отпор;
- САД имају све мање моћи да непосредном употребом војне силе наметну и на дужи рок одрже своје интересе, политичко-територијална решења, марионетске режиме, контролу лежишта природних ресурса и геостратегијски важних тачака;
- САД све теже себи и својим сателитима обезбеђују привилеговану финансијско-економску позицију у свету, чиме доводе у питање не само сопствени кредибилитет лидера Западне цивилизације, персонификације таласократског блока и глобалног хегемона, већ и унутрашњу стабилност.

Иако веома важни, ови показатељи опадања ипак су само *последница* једне круцијалне постмодерне геополитичке чињенице. Иако су после релативно краткотрајног униполарног раздобља покушале да на неокласичним геополитичким основама обнове стари антагонизам са „познатим непријатељем“ – Русијом – на чије стигматизовање као отелотворења „другости“ и симбола „светског зла“ неће морати да уложе много пропаганде, САД су, ипак, „промашиле тему“. Не само да се појавио моћнији изазивач – Кина – него се и глобална геополитичка матрица неповратно променила. У новим условима, примена модификованог *Heartland-Rimland* мо-

дела као постмодерне концепције опкољавања Русије и управљања Евроазијом – више није могућа.⁸⁾ У првом реду, *Heartland* више нема положај, територијалне габарите и квалитативна својства каква је имао раније. Русији не припада велики део изразито континенталистичке централне Азије, већ у њој јача исламски идентитет, инфилтрација других сила и често антируска оријентација. На северу је приобални појас Северног леденог океана све краће залеђен и Северни поморски пут проходан је готово читаве године, те, иако Русија фактички чврсто контролише арктичку фасадну *Heartland*-а, он је из тог смера постао доступан таласократским силама. Затвореност од океана удаљених и планинским масивима окружених степских и полупустињских пространа евроазијске унутрашњости (*pivot area*) релативизирана је захваљујући технолошким достигнућима (модерна оружја, комуникацијски системи...). Из тих области нема више таласа досељавања номада и продора ратника ка приобалјима и ободним регионима (*marginal regions*). Некадашњи централитет, који је по Мекиндеру представљао „базу“ за овладавање светом и предиспозицију за улогу „географске осовине светске историје“ (*geographical pivot of history*), изгубио је важност, будући да је просторни оквир геополитичких процеса надрастао од таласократских сила смишљено задату Евроазију („главна геополитичка награда“⁹⁾), и почетком 21. века се проширио на афро-евроазијску копнену масу (Стари свет; Светско острво), тј. на читаву Планету. Из тога следи да се нужно мења и *Rimland*, те да америчка контрола мекиндеровски схваћене „велике пукогине“ (Блиског Истока) даје све мање резултата и све теже је дугорочно одржива. Штавише, САД у том простору губе позиције у корист не само опорављене Русије, него и Исламског света као

8) *Heartland-Rimland* модел је и у време непосредне примене током Хладног рата и биполаризма био разматран на критички, али и на афирмативан начин. У томе су предњачили управо британски и амерички аутори, а карактеристични радови су: Donald W. Meinig, „Heartland and Rimland in Eurasian History“, *The Western Political Quarterly*, University of Utah, Salt Lake City, vol. 9, № 3/1956, стр. 533–569; William Kirk, *Geographical pivots of History*, Leicester University Press, Leicester, 1965; Colin S. Gray, *The Geopolitics of the Nuclear Era: Heartland, Rimlands and the Technological Revolution*, Crane, Russak & Company, New York, 1977. Уочавајући да примењивост овог модела у практичном облику Кенанове Стратегије обуздавања, С. Коен је духовито приметно да то подсећа на затварање врата штале из које су коњи већ побегли. (Наведено у: Peter J. Taylor, Colin Flint, *Political Geography – World-Economy, Nation-state & Locality*, fourth edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2000, стр. 60.) На „жилавост“ *Heartland-Rimland* приступа упућује и постбиполарна, неокласична концепција „велике шаховске табле“ З. Бжежинског, нарочито препознатљива у њеном картографском представљању. Видети у: Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica; Romanov, Banja Luka, 2001. (карта на стр. 37)

9) Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, нав. дело, стр. 33.

аутохтоног чиниоца. Управо исламским „кључем“ биће неопходно да се решавају кључна питања будућег геополитички реформативаног света.

3. НОВО ГЕОПОЛИТИЧКО „СРЦЕ“ СВЕТА

3.1. Исламска цивилизација *ante portas*: геополитички дебитант у „контра- глобализацији“

Појава „исламског буђења“ после вишевековног таворења под чизмом колонијалних сила била је логична, као што је и негативна реакција „остатка света“, првенствено Запада, на тај феномен била очекивана. „Исламски успон“, који је после „буђења“ природно уследио, прерастао је у „исламски препород“, тј. у свеобухватну експанзију Исламске цивилизације. Тај процес Хасан Ханафи је узрочно-последично повезао са деклинизмом Запада, што је могуће да се представи хронолошком синусоидом током претходних 14 векова – од 7. до 14. века трајао је период доминације Исламског, а декаденције Западног света, потом је од 14. века уследило раздобље супериорности Запада, да би од почетка 21. века поново започео период исламског прогреса. Максимум исламске експанзије (врх синусоиде) одговара максимуму дефанзиве Запада (дно синусоиде), и обрнуто. Током фазе опадања, у Исламском свету рађа се огорченост и специфична психологија освете према Западу (Ханафи је то дефинисао као „окцидентализам“⁽¹⁰⁾), који прилику за остварење вребају у временима исламског напретка. Упоредо, на Западу, у првом реду у САД, савремени успон Исламске цивилизације доживљава се као „исламска претња“, која је одавно престала да буде „мит“ и постала је застрашујућа „стварност“.⁽¹¹⁾

Узнемиреност Запада не изазива само цивилизацијска „другост“ Исламске цивилизације и њено нарасло самопоуздање. Више од свега њу проузрокује очигледно убрзан процес територијализације исламских верских, културних, економских, идеолошких и нарочито политичких амбиција, што подразумева и фундаменталну промену геополитичких принципа на којима се заснивала доминација Запада и хегемонија САД. „Геополитичка формула стварања територија на етничкој, верској и језичкој сродности доводи

10) Haled Fuad Alam, *Globalni islam*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, стр. 63–64.

11) Западној перцепцији препорода и експанзије ислама посвећена је књига: John L. Espozito, *The Islamic Threat: Myth or Reality?*, Oxford University Press, New York, 1992.

до померања њихове геополитичке позиције ка нечему што би се могло назвати *обрнута глобализација*.¹²⁾ Очигледно је да „исламски препород“ добија (и) геополитичке димензије. Исламски свет почетком 21. века суочава се са синдромом „тесне коже“, тј. представља глобалног демографско-просторно-економског „дина“, а истовремено – геополитичког „патуљка“. Заиста, да ли је логично да исламски чинилац, који располаже тако респектабилном „тврдом“ и „меком“ моћи (1,6 милијарди становника, млада, брзорастућа и виолентна популација, експанзионистичка верско-идеолошка оријентација, огроман простор, нафтно-гасно богатство, финансијско-економска, медијска и оружана моћ...) и даље остане у статусу мање-више безутицајног објекта у светским пословима?¹³⁾

Будући да је „пробуђени“ Исламски свет постао свестан својих предиспозиција и интереса, али и спутаности постојећим геополитичким поретком, из фрустрирајуће позиције и „геополитичке адолесценције“¹⁴⁾ настоји да изађе тако што ће се наметнути као један од 5-6 будућих главних глобалних актера. Ради остваривања тог циља, заједно са осталим „адутима“, све очигледније користи географски положај свог простора у новим, не само континенталистичким координатама проширеним са Евроазије на Афро-евроазију, већ и у оквирима Планете у целини. Уочавајући да класични *Heartland* у постмодерним околностима ипак губи *raison d'être* и да кључно питање није само која империја ће у историјском следу управљати старим „срцем“ Евроазије у 21. веку (*шема 1*), већ *који простор* ће се конституисати као „нова осовинска област“ („*new pivot area*“) и ко ће њоме доминирати, Исламски свет свој геовилизацијски ареал „кандидује“ за постмодерно *Глобално геополитичко средиште* (ГГС)¹⁵⁾. Тај нови, *Исламски Heartland*, обухвата огроман, перфектно позициониран, физичкогеографски разнородан, трансконтинентално интегративан, саобраћано посреднички, енергетски пребогат и геополитички „магнетичан“ простор.

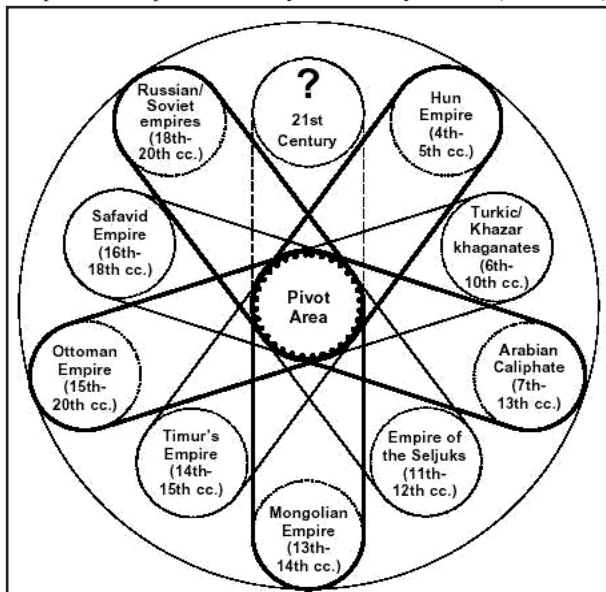
12) Haled Fuad Alam Alam, *Globalni islam*, нав. дело, стр. 53. Напомена: уместо обрнута глобализација погоднији термин био би контра-глобализација или анти-глобализација.

13) Геополитичке димензије исламских амбиција постале су очигледне непосредно по окончању Хладног рата. О томе, у контексту ратне деструкције СФРЈ, а нарочито сукоба у БиХ, видети у: Мирољуб Јевтић, Милован Р. Пецељ, *Ислам и геополитичка логика*, Ковинг-инжењеринг, Београд, 1995.

14) Миломир Степић, „Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне *велике пукотине*“, нав. дело, стр. 30.

15) Идеја новог Глобалног геополитичког средишта (под називом Глобални централни геополитички регион) први пут је обзнањена у: Миломир Степић, „Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне *велике пукотине*“, нав. дело, стр. 27.

Шема 1: Историјски дисконтинуитет: да ли је и даље најважније ко ће контролисати традиционалну Осовинску област (*Heartland*)?

Извор: Eldar Ismailov, Vladimer Papava, *Rethinking Central Eurasia*, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Johns Hopkins University, Washington, D.C., 2010, стр. 91.

3.2. Геополитичност Исламског *Heartland*-а

Исламски *Heartland* не обухвата читав ареал Исламског света. Тако, у његовом саставу не налази се Индонезија, најмноогољуднија муслиманска земља (од 255 милиона становника 2015. године, 88% су били муслимани), са прворазредним посредничким положајем између Тихог и Индијског океана, те Азије и Аустралије, који ће са одмицањем 21. века све више долазити до изражаја. Упркос томе, она је у односу на целину ислама и исламског простора различита, удаљена и периферна земља, без централизујућег капацитета. Такође, у саставу Исламског *Heartland*-а нису ни Малезија, Брунеј, Бангладеш, или, пак, Индија, која је постала друга земља по броју муслимана у свету (са преко 180 милиона премашила је Пакистан), али где они чине само 14% становништва. Њему не припадају ни енклавски позициониране, а већински муслиманске области и земље (Татарстан, Ингушетија, Чеченија, Дагестан у Русији, муслимански део БиХ, Албанија, косовско-метохијска област Србије, појас афричког приобаља Индијског океана, Синкјанг у

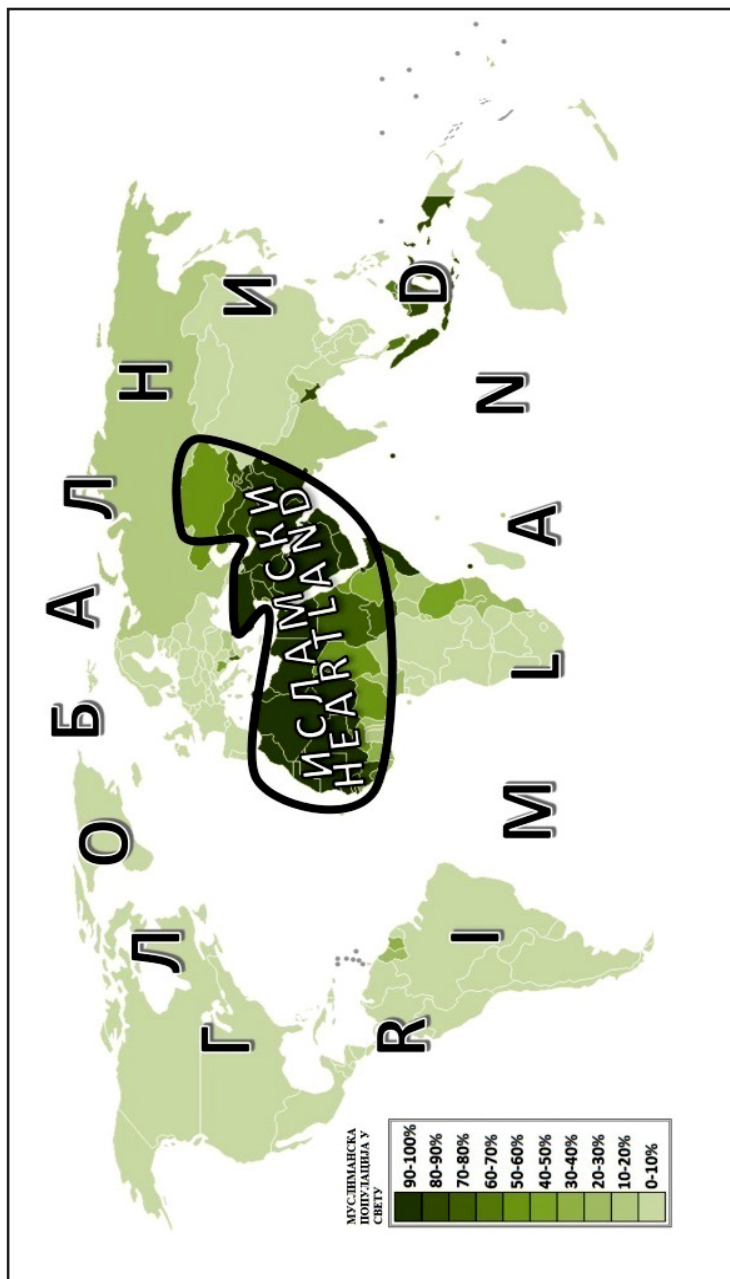
Кини...). Упркос томе, Исламски *Heartland* је огроман простор бугреголике морфографије, који се простире од Зеленог рта до Кашмира, од јужне обале Средоземног мора до Језерске висије и од северних области Казахстана до Рога Африке. Његова површина износи приближно 30 милиона км² и по пространости надмашује Мекиндерову „осовинску област“ (23 милиона км²). У њему се број муслимана убрзано приближава једној милијарди, што је пет пута више од укупног броја становника „оригинала“ из 1904. године (око 180 милиона). (*карта 2*)

Кључно питање јесте да ли Исламски *Heartland* поседује „осовински“ капацитет, тј. шта га чини новом „географском осовином светске историје“, и то не више у (нео)класичном, већ у постмодерном геополитичком смислу?

- Полазни, географски захтев, свакако је испуњен, будући да се ради о простору *импозантних габарита*, који је у поређењу са величином континента аналоган Африци (надмашује Северну Америку, а Европу чак три пута!). Иако се стереотипно може окарактерисати као негостољубив простор, Исламски *Heartland* располаже знатним резервама разноврсних природних ресурса, у првом реду нафте и гаса као „погонских горива савременог света“, а најдефицитарнији је у квалитетној површинској води.
- У контексту глобалних геополитичких односа, Исламски *Heartland* одликује израженији *централитет* него што је то у евроазијском контексту (било) својство позиције Мекиндерове „осовинске области“ (потоњег *Heartland*-а). Средишњи положај је његова истинска, објективна карактеристика, и не проистиче из конвенционалне географске перцепције и европоцентричног („гриничистичког“) визуелног представљања на већини уобичајених карата света.
- Иако га заплускују воде Атлантског и Индијског океана, тј. неколико њихових важних мора и залива који дубоко засецају афро-евроазијску копнену масу, Исламски *Heartland* генерално је *тешко доступан* за поморске силе. Физичкогеографски посматрано, то је махом аридна, пустињска, степско-полупустињска и обешумљена планинска област, чија је унутрашњост (*hinterland*) и данас већином изолована и слабо комуникацијски повезана са приобаљем.¹⁶⁾

16) У поређењу са класичним *Heartland*-ом, његов Сибир, као недоступну „ледену пустињу“, у Исламском *Heartland*-у дублирала би Сахара као недоступна, сува, пешчано-камена пустиња.

Карта 1: Ново глобално геополитичко средиште – Исламски Heartland

Извор: Ауторска карта (картографска основа: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_Muslim_Population_Map.png)

- У оквиру Исламског *Heartland*-а налазе се корени *старих цивилизација* који симболизују историјске успоне и падове у развоју човечанства, те жаришта неколико *светских религија* која несмањеном снагом исијавају духовну енергију и континуирано емитују импулсе, и данас снажно утичући првенствено на муслиманску, али и јеврејску и хришћанску самобитност. Важна (и геополитичка) чињеница јесте да су муслиманска средишта под муслиманском контролом („слободна“), а да се јеврејска и хришћанска налазе унутар исламског ареала („опкољена“ и „окупирана“).
- Геополитички идентитет Исламског *Heartland*-а, Исламске цивилизације, муслиманског популационог корпуса и муслиманских држава јесте *телурукратски*. Муслиманска културно-цивилизацијска, политичка и економска језгра, по правилу, нити су раније била, нити су данас смештена у морско-океанским приобаљима. Литорализација, као текући глобални процес, у сразмерно малој мери и са закашњењем захватио је Исламски свет. Историјска муслиманска експанзија није се остваривала посредством мора, а ни савремени „исламски препород“ нема мариитимну основу. Симбол исламске динамике није морски брод, већ „пустињска лађа“ (камила).
- Аналогно некадашњим масовним историјским кретањима номада из класичног, евроазијског *Heartland*-а, из Исламског *Heartland*-а теку релативно нове, сталне, масовне неономадске *емигрантске струје* демографски прогресивног муслиманског становништва. Оне су усмерене махом ка хришћанском, развијеном и демографски регресивном оружењу. Главна њихова исходишта су западноевропске таласократске земље, (нео)колонијалне метрополе, чија се етно-верска структура убрзано мења у корист муслиманских досељеника. Незауостављиви миграциони талас, који се покренуо из Исламског *Heartland*-а средином друге деценије 21. века, прерастао је у „Нову Велику сеобу народа“, са очигледном демогеополитичком позадином.¹⁷⁾
- Као што су вековима из пространстава евроазијске континенталне унутрашњости њене ободне области биле изложене најездама пешака, коњаника и ратника на камилама, тако из Исламског *Heartland*-а у постмодерно доба про-

17) Миломир Стенић, „Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне *велике пукотине*“, нав. дело, стр. 35–38.

диру бројни, фанатизовани, убојити и све боље организовани *михадисти-терористи*¹⁸⁾. „Тероризмом као атомском бомбом сиромашних“ они изазивају панику и парализују „остатку света“, који ће тешко пронаћи ефикасан одговор све док тероризам сматра непријатељем, а не техником¹⁹⁾, тј. док га (зло)употребљава као алиби за геополитичко прекомпоновање света²⁰⁾.

- Таласократски свет под вођством САД перцепира (и пројектује) Исламски *Heartland* као *супротност* и *опасност*, те отелотворење *непријатеља* који је Империји потребан да би је држао у стању неопходног унутрашњег напона, мобилизације и дисциплине. Истовремено, и долазеће силе – Кина, Русија, Индија, (условно) ЕУ – односе се према њему као геополитичкој целини која их угрожава. Будући да су оне са муслиманским простором у непосредном територијалном контакту, са Хантингтоновим упозорењем да „ислам има кржаве границе“⁽²¹⁾ суочавају се у свакодневном животу.
- Исламски *Heartland* се одликује еруптивном геополитичком енергијом и динамиком. За њега су заинтересоване све велике силе, ту се укрштају вектори њихових интереса, врше насилне смене режима, брзо мењају етно-просторни односи, покрећу масовне миграције, релативизују државне територије и границе, формирају државолике

18) О повезаности дихада и тероризма, коју често прате стереотипи, видети у: Bouzerzour Zoubir, „Jihad as a Source of Terrorism – Reality or Propaganda“, *Politics and Religion*, Center for Study of Religion and Religious Tolerance, Belgrade, Vol. VIII , № 1/2014, стр. 93–114. У ствари, рад је углавном посвећен различитим перцепцијама и концептима дихада (видети шему на стр. 110).

19) „(...) тероризам представља само технику – врло убојиту – коју примењују појединци, групе и државе. Не може се водити рат против саме технике или тактике. Нико, на пример, није почетком Другог светског рата објавио да ступа у рат против *Blitzkriega*.“ Видети у: Zbigniew Brzezinski, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Politička kultura, Zagreb; CID, Podgorica, 2004, стр. 30.

20) Хенри Кисинџер учио је дугорочне, стратегијске мотиве у америчком „антитерористичком рату“: „У овом рату против тероризма није реч само о томе да се пронађу терористи. Ту је пре свега у питању једна друга ствар – да се не дозволи пропуштање изузетне прилике која се указала за преуређење међународног система“. Видети у: Јирген Елзесер, Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се спасимо из светске економске кризе, Јасен, Београд, 2009, стр. 5. Наведено према: Henry Kissinger, *Die Herausforderung Amerikas. Weltpolitik im 21. Jahrhundert*, Propyläen Verlag, München/Berlin, 2002, стр. 14.

21) Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilizations?“, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, Inc., New York, vol. 72, № 3, summer 1993, стр. 35; Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996, стр. 254, 258.

творевине, непрестано ратује за енергенте, транспортне коридоре, војне базе, пловне путеве, територијалну контролу... Он представља лабораторију где се тестира успостављање нових геополитичких парадигми и полигон за преобликовање светског поретка, али у томе није пасивни посматрач, већ све неизбежнији актер. Сходно томе, у постмодерном добу Исламски *Heartland* јесте постао истинска *осовина светске историје*.

Простор Исламског *Heartland*-а има интегративни, али истовремено и дезинтегративни потенцијал. То његово својство проистиче из комплексног трансконтиненталног и трансокеанског географског положаја, релативне физичкогеографске хомогености на макрорегионалном и диверзитета на мезо- и микро-регионалном плану, исламске цивилизацијске истоветности, али и унутрашње идентитетске мозаичности, из колонијалног периода наслеђене и по правилу неадекватне политичко-географске поделе, комуникацијске чворности и транзитности, те планетарно важне геополитичке гравитационе моћи. Стога се тај простор налази на сталној историјско-геополитичкој „клацкалици“ између експанзије и (ауто) деструкције. Та својства су узрок, али и последица његове сложене троделне структуре:

1. *Централноазијском региону*, који подсећа на Евроазијски Балкан З. Бжежинског²²⁾, припадале би постсовјетске муслиманске републике, Авганистан и евентуално Иран.
2. *Средишњи или Блискоисточни регион* био би геополитички најважнији и у његовом саставу налазила би се Арабија у Мекиндровим обрисима („велика пукотина“), којој би требало прикључити још Малу Азију. Ова целина нема капацитет да сама буде „глобална осовинска област“²³⁾, али представља *Heartland* Исламског *Heartland*-а.
3. *Северноафрички регион* простирао би се Западно од Суецког канала, све до атлантске обале. На северу би широко излазио на Средоземно море, а његова јужна зонална граница пружала би се од залеђа Гвинејског залива до сомалијске обале Индијског океана.

22) Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, нав. дело, стр. 118.

23) К. Мартин питањем: “Le Moyen-Orient est-il le Nouveau Pivot Global?”, којим је насловно геополитичку карту, сугерише да би Блиски Исток у новим условима могао да замени традиционалну (Мекиндрову) „осовинску област“. Видети: Xavier Martin, *MOYEN ORIENT, NOUVEAU PIVOT GLOBAL?*, Internet, <http://www.xaviermartin.fr/in SIPRI Military Expenditure Database dex.php?post/2010/01/04/MOYEN-ORIENT%2C-NOUVEAU-PIVOT-GLOBAL>, 26/11/2016.

3.3. Недостаци Исламског *Heartland*-а

Исламски *Heartland* суочава се са бројним проблемима, који могу да доведу у питање његово конституисање у интегрални геополитички „велики простор“ и улогу нове „осовине светске историје“. Истовремено, ти недостаци дају шансу великим силама (нарочито западним, таласократским) да га држе под контролом, неокенанистички „обуздавају“ и по потреби злоупотребљавају у међусобним надметањима. У првом реду, специфичан склоп копна и мора релативизује територијалну компактност и континенталистички код Исламског *Heartland*-а. Њега засецају и перфорирају релативно уска, издужена унутрашња мора и велики заливи, укључујући мореузе и Суецки канал, природно предиспонирајући правце инфилтрације поморских сила, које оне већ дуго користе. Међутим, у околностима хипотетичког великог сукоба, муслиманска оружана сила те пловне путеве без великих тешкоћа може координирано и синхронизовано (истовремено) да затвори, чак и без посебно снажних сопствених поморских снага. То је најефикасније учинити блокадом „улаза“ у Исламски *Heartland* – Гибралтара, Сицилијанског канала, Отрантских врата, Босфора и Дарданела, Баб-ел-Мандеба и Ормушког теснаца.²⁴⁾ Геополитичка важност тих тачака је таквих размера да се, уместо Мекиндровог и Спајкменовог, може поставити нови, постмодерни силогизам: *ко контролише ове кључне мореузе, управља Исламским Heartland-ом; ко контролише Исламски Heartland, управља Афро-евроазијом; ко контролише Афро-евроазију, управља глобалним геополитичким процесима.*

Унутрашња хетерогеност Исламског *Heartland*-а чини га фрагилним, нестабилним и манипулативним. Најдубља подела постоји између шиита и сунита, али не би требало занемарити и оштре антагонизме између бројних мањих исламских верских групација, секти и кланова, чије међусобне оружане сукобе често изазивају и обострано подржавају како САД и западноевропске земље, тако и друге силе. Три велике породице народа – Семитска (Арапи), Турска и Иранска – укључујући мноштво мањих етничких заједница, државних нација проистеклих из колонијализма и традиционалних племенских заједница, не дозвољавају да нека од њих преу-

24) Упоредо са квантитативним и квалитативним својствима становништва, контролу кључних светских мореуза аутори најчешће сматрају најважнијим чиниоцем муслиманског геополитичког капацитета. Видети поглавље “Geopolitics of the Islam World and potential capacities” у: Saeid Naji; Jayum A. Jawan, “Geopolitics of the Islam World and world leadership in the post-Cold War geopolitical developments”, *Transcience Journal*, Humboldt University, Berlin, Vol. 4, № 1/2013, стр. 5, http://www2.hu-berlin.de/transcience/Vol4_Issue1_2013_1_12.pdf, 28/11/2016.

зме примат, а њихова међусобна супротстављеност, од локалног до макрорегионалног нивоа, идеална је за примену принципа *divide et impera*. Тај религијски и национални диверзитет представља плодно тло за генерисање сукоба вишедимензионалног карактера, и то између: (привидно) „меког ислама“ и милитантног исламизма, супротстављених визија будуће улоге ислама, традиционализма и модернизма, различитих државних и друштвених уређења, набујалих националистичко-шовинистичких ксенофобија, прозападно и антизападно оријентисаних режима, поларизованих економских интереса, конкурентских траса нафтовода и гасовода, богатих и сиромашних (делова) друштава и држава, личних идеолошких и верских амбиција ауторитарних вођа... Овим деструктивним потенцијалом некада су вешто манипулисале европске колонијалне метрополе, потом су тај „менаџмент“ у геоенергетске и геополитичке сврхе до савршенства довеле САД, а у будућности ће га не само ради контроле Исламског Heartland-а, већ и у међусобним супарништвима, користити и долазеће силе, креатори мултиполаризма и (нео)билоаризма.

Највеће геополитичко ограничење Исламског Heartland-а јесте непостојање изразито просторно, ресурсно, политички, економски и војно надмоћне, *државе-лидера* (државе-језгра), која би га заступала на глобалном плану и била ауторитет на унутрашњем плану, а каквом располаже већина осталих цивилизација и геополитичких макро-блокова. Аморфна, химерична тзв. Исламска држава (без обзира чији је она пројекат) асоцира на сурогат којим би се превазишао тај хендикеп. Самим својим постојањем, она претендује да наткрили и превазиђе још две сметње са којима се суочава максималистички замишљено исламско (геополитичко) јединство: 1) (пост)колонијално наметнуту политичко-географску уситњеност; 2) постојање неадекватних граница тако насталих држава. Ово проистиче из исламског система вредности, у коме је хијерархија привржености потпуно супротна оној коју има Запад – минимум је према вестерноликој, националној држави, док је један максимум према породици, клану и племену, а други према исламу у свим његовим појавним облицима. Међутим, то не значи да тзв. Исламска држава не тежи опросторењу у традиционалном смислу, те универзалистичком пан-државном експанзионизму који би најпре требало да обухвати афро-евроазијски исламски простор, тј. Исламски Heartland. Стога је онемогућавање његовог просторног континуитета, компактности и кохезије за Запад под вођством САД (у будућности и за остале силе) – немерљиво важно. Ту деструктивну геополитичку намеру таласократске силе су показале

још пре седамдесетак година, када су, после холокауста, основале Израел. Њему је поверена улога експонента који ће додатно продубити блискоисточну „велику пукотину“ и чија ће територија пресецати *копнени контакт* афричког и евроазијског исламског ареала.

4. ШТА ЈЕ НОВИ, ГЛОБАЛНИ *RIMLAND*?

Ако се у новим условима појављују обриси Исламског *Heartland*-а, који је пространији, многољуднији, експлозивнији, борбенији и геополитички амбициознији од класичног, те има централну позицију не у евроазијским, већ у планетарним координатама, нужно је у истом, глобалном оквиру, идентификовати шта чини ободну зону која ће га окруживати и сузбијати. Несумњиво је то преостали простор Афро-евроазије, тј. Старог света или Светског острва. Али, није само он. Нови свет, иако нема копнени контакт са Исламским *Heartland*-ом и на први поглед није директно угрожен вишедимензионалном „ерупцијом“ из муслиманског „гротла“, не може да остане изван глобалног ободног појаса. И САД, које са доласком прелазног мултиполарног система постепено престају да буду неприкосновени „центар“, а још мање ће то успевати у (нео) биполарном сучељавању са евроазијском интеграцијом, у будућем (ултра)постмодерном биполаризму, биће само један од неколико важних „играча“ у надметању са Исламским *Heartland*-ом. Дакле, *Глобални геополитички обод* (ГГО) или *Глобални Rimland* чиниће целокупни „остатак света“.

Ако се из укупног светског копна изузме ареал Исламског *Heartland*-а, географску структуру већине преосталог ободног макро-појаса чине, у ствари, гигантска „острва“ (Америка, Аустралија) и „полуострва“ (неисламски остатак Африке, Европа, Индијски потконтинент, Индокина, па чак и гигантски руско-кинески фрагмент Евроазије). Све њих окружује огромна акваторија Светског океана. Тако просторно дефинисан *Глобални Rimland* одликује се маритимношћу из које следи таласократски геополитички идентитет, иако ће више појединачних сила у његовом саставу, не одричући се традиционалног телурократског самоодређења, изграђивати интегралну копнено-поморско-ваздушно-космичко-сајбер-... моћ. Као што хетерогени Исламски *Heartland* интегрише принцип не ЗА, већ ПРОТИВ (САД, Запада, „остатка света“), тако се и каква-таква кохезија дубоко подељеног и антагонизованог *Глобалног Rimland*-а заснива на можда једином заједничком интересу – „обуздавању“ перцепиране и/или пројектоване заједничке, снажне и

бескомпромисне исламске „супротности“ и „претње“. Спознаја потенцијалне моћи геополитички интегрисане већине исламског света, процена да појединачно тешко могу да одоле његовим претећим амбицијама, тежња да не дозволе појаву новог „играча“ и задрже status quo у глобалним односима, те покушај да се продужи функционисање ранијих геополитичких образаца – мотивишу главне актере Глобалног *Rimland*-а да превентивно спрече Исламски *Heartland* не само да изгради геополитички субјективитет и профункционише као Глобално геополитичко средиште (ГГС), већ и да се уопште чвршће интегрише.

Глобалном *Rimland*-у припада већи део Планете и чини га огроман океанско-копнени простор. У контексту географског диверзитета и геополитичког антагонизма са Исламским *Heartland*-ом, његову структуру чиниле би две велике целине:

1. *Северни сектор Глобалног Rimland*-а био би многољуднији, развијенији, технолошки напреднији, економски моћнији, политички утицајнији и војно снажнији. Ту су концентрисане светски значајне институције и центри где се артикулишу глобални процеси. У његовим оквири налазе се силе првог реда, које већ креирају глобални полицентрични геополитички систем – САД, ЕУ, Русија, Кина. Њима би требало придружити и Јапан, трећу светску економију, али без територијалних, политичких и војних капацитета планетарних домета.
2. *Јужни сектор Глобалног Rimland*-а био би демографски експанзиван, безбедносно ризикант, политички нестабилан, социјално конфликтан и сиромашан, а његов утицај на светске процесе маргиналан. Иако је још увек доминантан, утицај САД и некадашњих европских колонијалних сила би се смањивао, али убрзано би се појачавала инфилтрација Кине. Неколико земаља чини групу актера другог реда и макрорегионалних домета – Бразил, Јужна Африка, Аустралија и Индонезија – док предиспозиције да постане глобална сила има само једна, Индија.

Будући да је, у поређењу са Исламским *Heartland*-ом, Глобални *Rimland* вишеструко пространији, има много више наглашену хетерогеност и фрагментираност – физичкогеографску, демографску, цивилизацијску, идеолошку, геоекономску, геополитичку... Упркос мање-више израженој маритимној оријентацији, његови копнени, насељени, комуникацијски умрежени и привредно динамични пределе ипак су раздвојени океанским пространствима. Расни, национални, социјални и идеолошки „мозаик“ је

шароликији, компликованији и експлозивнији. Идеолошко-политичка различитост и политичко-територијална уситњеност производи дијаметрално супротне перцепције прошлости, садашњости и будућности. Моноконфесионалност и културно-цивилизацијска истоветност, која како-тако делује и на геополитичку кохезију Исламског *Heartland*-а, не постоји унутар Глобалног *Rimland*-а. Напротив!

Највећи деструктивни потенцијал у Глобалном *Rimland*-у производе супротстављени геополитички и геоекономски интереси његових водећих сила. Посредна и непосредна конфронтација између САД, Кине, Русије, Индије и ЕУ (или њених водећих земаља) може да буде по моделима „два супротстављена блока“, „сви против једног“ и „свако против сваког“, и то у дијапазону од културног, пропагандног и дипломатског надметања, до економског, тзв. хибридног и класичног рата. Истина, могуће је да сукоб неће ескалирати до неповратног и (само)уништавајућег, али биће континуиран, упркос периодима „прекида ватре“. Управо простор Исламског *Heartland*-а, првенствено блискоисточно „Срце Срца“, биће „арена“ њиховог надметања, али и интересне сарадње – како међусобне, тако и (селективно) са појединим исламским земљама. Упркос свему, истинска/индукована опасност од Исламског *Heartland*-а, према коме ће бити неопходна константна примена постмодерне „стратегије анаконде“, биће довољно снажан геополитички мотив за одржавање Глобалног *Rimland*-а у лабаво интегрисаном стању. Стога ће будући светски геополитички поредак проистицати из антагонизма полицентричног Глобалног *Rimland*-а, на једној страни, и мање-више јединственог Исламског *Heartland*-а, на другој страни, те је могуће да се дефинише као *мултиполаризам у необиноларизму*.

*

* *

Балкан и српске земље у његовом оквиру налазе се у саставу Северног сектора Глобалног *Rimland*-а, и то у веома „трусној“ контактаној зони са најважнијим, Средишњим или Блискоисточним регионом Исламског *Heartland*-а. Балкански простор, у складу са геополитичком традицијом, и у постмодерним околностима остаће „у процепу светова“²⁵⁾ и унутар пулсирајућег трансгресионо-регресионог фронтјера осциловања моћи и интереса²⁶⁾: са једне стране,

25) Андреја Милетић, „Искушења геополитичког земљотреса“, у зборнику: *Тајна Балкана – геополитички кључ за судбину „верига света“* (приредио: Бранислав Матић), Студентски културни центар, Београд, 1994, стр. 85.

26) Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЛП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 98.

на главном путу исламског продора према пољуљаном европском „ступу“ Запада, те са друге стране, на „првој линији фронта“ где ће не-исламски свет покушавати да „обузда“ ту експанзију. Управо према већински православном, а демографски проређеном Балкану, као мостобрану, усмерен је истурени малоазијски (турски) *pan-handle* Исламског Heartland-а.²⁷⁾ Сходно томе, геополитички се већ инструментализује све експанзивније и екстремније исламизовано становништво тракијског дела Грчке, јужне Бугарске, северозападне Македоније, Албаније, косовско-метохијске и рашке области Србије, те кантона са муслиманском већином у Федерацији БиХ. Временом, све више ће нарастати исламске могућности и амбиције.

Упоредо, Балкан ће и даље бити поприште не само међусобног сучељавања већине сила првог реда из састава Глобалног *Rimland*-а (изузимајући, за сада, само Индију из његовог удаљеног Јужног сектора), већ и надметања за примат САД, Кине, Русије и ЕУ (појединачно) у „демогеополитичком менаџменту“ усмереном на балканске муслимане. Штавише, у „завршном рачуну“ између муслиманским мигрантима притиснутог европског фрагмента Глобалног *Rimland*-а, на једној страни, и планетарно опасне „барутане“ Исламског Heartland-а, на другој страни, балкански (међу) простор може да постане „монета за поткусур“, тј. предмет „историјских“ компромиса, компензација и уступака. Коеновски речено, његов статус у будућности биће ближи *зони притиска (compression zone)* и/или *конфликтног појаса (chatterbelt)*, него идиличног *региона-каније (gateway region)* између цивилизацијских и геополитичких блокова.²⁸⁾ „Балкански геополитички чвор“ је све даље од мукотрпног развезивања, па чак и радикалног гордијевског пресецања, а све ближе перспективи да се још више и чвршће замрси.

27) Балкан је једно од кључних упоришта експанзионистички и хегемонистички одређене савремене Турске, која се од кемалистичког (привидног) секуларизма враћа све радикалнијем исламу. Такву оријентацију је геополитичко-концепцијски уобличио и неко време спроводио њен бивши министар спољних послова, а потом и премијер А. Давутоглу. У књизи Стратегијска дубина (Ahmet Davutoğlu, *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.) Давутоглу је Балкан, заједно са Блиским истоком и Кавказом, сврстао у „Блиску копнену сферу“, тј. у зону непосредних интереса Турске. Његова тврдња да „темелј политичког утицаја Турске на Балкану јесу муслиманске заједнице, баштинници Османског царства“ јесте потврда да турске геополитичке претензије према Балкану имају шире, неоосманистичке основе. (Видети у: Ахмет Давутоглу, *Стратегијска дубина: међународни положај Турске*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 134.) А „неоосманизам (је) могуће најсајетивије одредити као идеолошки амалгам исламизма, туркизма и османског империјализма“. (Видети у: Дарко Танасковић, *Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса*, ЈП Службени гласник; Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010, стр. 19.)

28) Saul B. Cohen, *Geopolitics of the World System*, нав. дело, *стр.* 398.

ЛИТЕРАТУРА

- Давутоглу Ахмет, *Стратегијска дубина: међународни положај Турске*, Службени гласник, Београд, 2014.
- Елзесер Јирген, *Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009.
- Јевтић Миролуб, Пецељ Милован Р., *Ислам и геополитичка логика*, Ковингинжењеринг, Београд, 1995.
- Милетић Андреја, „Искушења геополитичког земљотреса“, у зборнику: *Тајна Балкана – геополитички кључ за судбину „верига света“* (приредио: Бранислав Матић), Студентски културни центар, Београд, 1994.
- Степић Миломир, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
- Степић Миломир, „Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блиско-источне „велике пукотине“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, год. XII, vol. 25, бр. 1/2016, стр. 19–41.
- Степић Миломир, *Геополитика – идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Танасковић Дарко, *Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса*, ЈП Службени гласник; Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010.
- Alam Haled Fuad, *Globalni islam*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- Вжежински Збигњев, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica; Romanov, Banja Luka, 2001.
- Brzezinski Zbigniew, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Politička kultura, Zagreb; CID, Podgorica, 2004.
- Cohen Saul, *Geopolitics of the World System*, Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham (Maryland), 2003.
- Espozito John L., *The Islamic Threat: Myth or Reality?* Oxford University Press, New York, 1992.
- Gray Colin S., *The Geopolitics of the Nuclear Era: Heartland, Rimlands and the Technological Revolution*, Crane, Russak & Company, New York, 1977.
- Huntington Samuel P., „The Clash of Civilizations?“, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, Inc., New York, vol. 72, № 3, summer 1993, стр. 22–49.
- Huntington Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.
- Ismailov Eldar, Papava Vladimer, *Rethinking Central Eurasia*, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Johns Hopkins University, Washington, D.C., 2010.
- Kirk William, *Geographical pivots of History*, Leicester University Press, Leicester, 1965.

- Luttwak Edward, „From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce“, *The National Interest*, The Nixon Center, Washington D.C., № 20, Summer 1990, стр. 17–23.
- Luttwak Edward, *Turbo capitalism: winners and losers in the global economy*, Harper and Collins Publishers, New York, 1999.
- Mackinder Halford John, *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington, DC, 1942.
- Martin Xavier, *MOYEN ORIENT, NOUVEAU PIVOT GLOBAL?*, Internet, <http://www.xaviermartin.fr/index.php?post/2010/01/04/MOYEN-ORIENT%2C-NOUVEAU-PIVOT-GLOBAL>, 26/11/2016.
- Meinig Donald W., „Heartland and Rimland in Eurasian History“, *The Western Political Quarterly*, University of Utah, Salt Lake City, vol. 9, № 3/1956, , стр. 533–569.
- Naji Saeid, Jawan Jayum A., “Geopolitics of the Islam World and world leadership in the post-Cold War geopolitical developments”, *Transcience Journal*, Humboldt University, Berlin, Vol. 4, № 1/2013, стр. 5, http://www2.hu-berlin.de/transcience/Vol4_Issue1_2013_1_12.pdf, 28/11/2016.
- Ó Tuathail Gearóid, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Routledge, London, 1996.
- Ó Tuathail Gearóid, Dalby Simon, *Rethinking Geopolitics*, Routledge, London and New York, 1998.
- Spykman Nicholas, *The Geography of the Peace*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1944.
- Taylor Peter J., Flint Colin, *Political Geography – World-Economy, Nation-state & Locality*, fourth edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2000.
- Zoubir Bouzerzour, “Jihad as a Source of Terrorism – Reality or Propaganda”, *Politics and Religion*, Center for Study of Religion and Religious Tolerance, Belgrade, Vol. VIII , № 1/2014, стр. 93–114.

Milomir Stepic

ISLAMIC HEARTLAND

Resume

After the West and the USA reached the peak in global hegemony in relatively short time during unipolar period, there was a decline in their relative power. The emerging of new powers and their global ambitions require a reconsideration of the theoretical and conceptual as well as practical geopolitical paradigms. In that context, the importance of Eurasia did become even more significant, however, today „main geopolitical prize“ is the whole world. Accordingly, the central region or „Pivot area“ has shifted outside the Eurasian continental interior, while the Heartland-Rimland model has still been used, but in changed territorial, civilizational and geopolitical coordinates. Since the geopolitical capacity of the „awakened Islam“ has increased, the space of North Africa, the Middle East and Central Asia is becoming a new global geopolitical center – the Islamic Heartland. This region occupies huge territory, it has a demographic potential as well as potential in energy resources, several important civilization centers and key geostrategic points are under its control and expansive mass migration and movements of fanaticized warriors (jihadists, terrorists) set off from there. Islamic Heartland is considered by the „rest of the world“, especially from the great powers (US, China, Russia, India, EU) as a threat. Although being strongly opposed to each other, a common interest to encircle and „contain“ it, will bring them together in a geopolitical block – the Global Rimland. The region within the Global Rimland, that is most threatened by the expansion of the Islamic Heartland is the Balkans.

Keywords: geopolitics, paradigm shift, primary and secondary actors, Islamic Heartland, Global Rimland, the Balkans

* Овај рад је примљен 23. јануара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. фебруара 2017. године.